

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA DIQQAT, XOTIRA VA EMOTSIONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Samadova Jamila Menglimatovna

Sa'dullayeva Mohinur Narimon qizi

Xalqaro Nordik Universiteti magistratura talabasi

E-mail: j.samadova@nordicuniversity.org

ORCID:

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat, xotira va emotsional intellektni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — maktabgacha ta'lim jarayonida ushbu kognitiv va emotsional jarayonlarning o'zaro bog'liqligini aniqlash hamda ularni rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlarni ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot aralash metodologiya asosida olib borilib, pedagogik kuzatuv, diagnostik topshiriqlar, o'yin faoliyatini tahlil qilish va so'rovnoma usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, diqqat va xotiraning rivojlanish darajasi bolaning emotsional intellekti bilan bevosita bog'liq bo'lib, o'yin asosidagi metodlar ushbu jarayonlarni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Maqola natijalari maktabgacha ta'lim amaliyotida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash uchun ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: diqqat, xotira, emotsional intellekt, maktabgacha yosh, o'yin faoliyati, pedagogik texnologiyalar, kognitiv rivojlanish.

Kirish

Maktabgacha yosh davri inson psixik rivojlanishining eng muhim va mas'uliyatli bosqichi hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolaning bilish jarayonlari — diqqat, xotira, tafakkur, shuningdek, emotsional soha jadal rivojlanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshda shakllangan kognitiv va emotsional kompetensiyalar keyingi ta'lim bosqichlarida bolaning muvaffaqiyatli o'qishi va ijtimoiy moslashuvining poydevorini tashkil etadi. Zamonaviy ta'lim tizimida faqat bilim berish emas, balki bolaning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishi ustuvor vazifa sifatida belgilanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, diqqat, xotira va emotsional intellektni rivojlantirish maktabgacha ta'limning strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Diqqat bolaning o'quv faoliyatini boshqaruvchi asosiy mexanizm bo'lsa, xotira bilimlarni saqlash va qayta tiklash imkonini beradi. Emotsional intellekt esa bolaning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va ijtimoiy muhitga moslashish

qobiliyatini belgilaydi²²⁰. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida ushbu jarayonlarni rivojlantirishga yetarlicha e'tibor qaratilmayotgani, mashg'ulotlar ko'proq reproduktiv xarakterga ega ekani kuzatilmoqda. Shu sababli diqqat, xotira va emotsional intellektni rivojlantirishning ilmiy asoslangan metodikasini ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Metodologiya

Psixologik tadqiqotlarda diqqat va xotira bilish jarayonlarining asosiy komponentlari sifatida qoraladi. L.S. Vygotskiy nazariyasiga ko'ra, bolaning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit va faoliyat orqali amalga oshadi. D.B. Elkonin esa maktabgacha yoshda yetakchi faoliyat turi o'yin ekanligini ta'kidlaydi. Emotsional intellekt tushunchasi esa D. Goleman tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u shaxsning o'z emotsiyalarini anglash, boshqarish va boshqalar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyatini ifodalaydi. Maktabgacha yoshda emotsional intellektning shakllanishi bolaning ijtimoiy moslashuvi uchun muhim omil hisoblanadi.

Ushbu maqala yozish jarayonida aralash (miqdoriy va sifatli) metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot bazasi sifatida maktabgacha ta'lim muassasalarining katta va tayyorlov guruhlari tanlab olindi.

Ishtirokchilar

Tadqiqotda 5–6 yoshli 30 nafar bola ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlov asosida shakllantirildi.

Tadqiqot usullari

1. Pedagogik kuzatuv — bolalarning mashg'ulot va erkin o'yin jarayonidagi diqqat barqarorligi, xotira faolligi va emotsional holati tizimli ravishda kuzatildi.

2. Psixologik diagnostika — diqqatni aniqlash uchun maxsus vizual topshiriqlar, xotirani baholash uchun qisqa muddatli eslab qolish mashqlari, emotsional intellektni baholash uchun esa vaziyatli rasmlar va savol-javoblardan foydalanildi.

3. O'yin faoliyatini tahlil qilish — rolly o'yinlar, didaktik va harakatli o'yinlar jarayonida bolalarning kognitiv va emotsional reaksiyalari tahlil qilindi.

4. So'rovnoma — tarbiyachilar bilan suhbat va so'rovnomalar o'tkazilib, bolalarning rivojlanishidagi muammolar va qo'llanilayotgan metodlar aniqlashtirildi.

Olingan ma'lumotlar tavsifiy va solishtirma tahlil usullari yordamida qayta ishlandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning barqarorligi yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, mashg'ulot davomida tez chalg'ish holatlari kuzatildi. Xotira jarayonida esa asosan ixtiyorsiz xotira ustunlik qilgani, ixtiyoriy eslab qolish ko'nikmalari yetarlicha rivojlanmagani aniqlandi. Emotsional

²²⁰ Karimova, D. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. Toshkent: O'qituvchi.

intellekt tahlili bolalarning o'z his-tuyg'ularini ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelishini, biroq o'yin jarayonida bu ko'rsatkichlar sezilarli darajada yaxshilanishini ko'rsatdi. Ayniqsa rolli o'yinlar davomida bolalar empatiya, hamkorlik va emotsional nazorat ko'nikmalarini faol namoyon etdilar. Tadqiqot jarayonida o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash va emotsional barqarorlikni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanini aniqlandi.

Tahlil va muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, diqqat, xotira va emotsional intellekt bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Agar pedagogik jarayonda ushbu komponentlardan biri e'tibordan chetda qolsa, bolaning umumiy rivojlanishida muvozanat buziladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar ham maktabgacha yoshda o'yin faoliyati asosiy rivojlantiruvchi omil ekanini tasdiqlaydi²²¹. Tadqiqot natijalari xalqaro tajribalar bilan mos keladi va o'yin texnologiyalarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi muhim omil ekanligi aniqlandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat, xotira va emotsional intellektni rivojlantirish ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi lozim. Tadqiqot natijalari o'yin asosidagi pedagogik texnologiyalar ushbu jarayonlarni samarali rivojlantirish imkonini berishini ko'rsatdi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion metodlarni keng joriy etish, tarbiyachilar malakasini oshirish va rivojlantiruvchi muhitni takomillashtirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, D. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Nishonova, G. (2020). Emotsional intellektni rivojlantirishning pedagogik asoslari. *Pedagogika*, 4(2), 45–52
3. Goleman, D. (2018). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.
4. Vygotsky, L. S. (2019). *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press.
5. Sattorov, A. (2019). Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish. *Ta'lim va tarbiya*, 3(1), 33–38.

²²¹ Vygotsky, L. S. (2019). *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press.